

**Litovka E. Y., Litovka O. P. Patriotic orientation of the future teacher professional positions as the target component of professional training in pedagogical college**

In the article the patriotic orientation of the future teacher professional positions as the target component of professional training in pedagogical college. Characterized by the category „professional position”, „teaching position” as a system of values and personality of the teacher of semantic relations to different sides of the pedagogical process and its participants. Clarifies the meaning of the concepts of „patriotism”. Particular attention is given to the description of features patriotic orientation as the unity of personal qualities of teachers defining a conscious understanding of the goals and objectives of the pedagogical activity and depending on the nature of the dominant motive in the professional motivation of the future teacher. The important role of the relationship and the innovative nature of humanistic pedagogical orientation and formed on its basis of the professional position of the future teacher.

The important role of the relationship humanistic and innovative character of patriotic orientation and professional future teacher positions formed on its basis is emphasizes. The phenomenon of patriotic education is analyzed in comparative characterization of native and domestic scientific understanding of this concept in our college; patriotic position is presented as an interdisciplinary phenomenon broad sense which is integrated into the professional direction of the teacher.

The features patriotic education as a responsible attitude to the future teachers pedagogical work.

*Key words:* position, future teachers' professional position, patriotic orientation of the future teachers' professional positions.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 811.161.2:351.858

**Н. В. Мордовцева**

**ВПЛИВ МОВИ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ  
СВІДОМОСТІ МОЛОДІ УКРАЇНИ**

Відродження і становлення нової України неможливе без пробудження національної свідомості українського народу, української молоді. Тому особливе занепокоєння сьогодні викликає брак у багатьох молодих людей усвідомлення себе як частини народу, співвіднесення своєї діяльності з інтересами нації. Зарадити справі може створення такої

системи національного виховання та освіти, яка б формувала цю рису в особистості.

Головною метою національного виховання в Національній доктрині розвитку освіти визначено «виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури» [6].

Видатний український педагог Г. Ващенко зазначав, що «національне виховання молоді є найважливішим завданням нашого народу» [2, с. 172].

Метою нашої розвідки є опис найбільш вагомих складників національного виховання молодого покоління в умовах становлення нової європейської держави.

У сучасних умовах, коли український народ вступив у нову еру свого історичного розвитку, національне виховання найбільш відповідає потребам відродження України. Воно сприяє формуванню основних компонентів духовного світу особистості.

Важливим засобом формування й розвитку патріотичних якостей молодого покоління є рідна мова, у якій «відбиваються природа, серед якої живе народ, його історія, здобутки культури, психологічні властивості й світогляд» [13, с. 155]. На основі багатьох досліджень, проведених протягом всього розвитку етнопедagogіки, етнолінгвістики, виявлено, що провідну роль з-поміж усіх цих факторів відіграє саме мова.

Мова як соціальне явище розглядається як система знаків, що слугує засобом людського спілкування, мисленнєвої діяльності, способом вираження самосвідомості особистості, передачі від покоління до покоління й зберігання інформації про навколишній світ. Мова – носій суспільної свідомості [6, с. 968–969]. Вона є специфічно людським засобом спілкування, що існує об'єктивно в духовному житті людського суспільства, а також є однією з найважливіших рис людської психіки, це ознака, що дає підстави для виділення людини зі світу тварин.

Дослідження цього питання триває вже довго, протягом всього розвитку етнопсихології та етнолінгвістики. Ще в XIX столітті філософ М. Лацарус та мовознавець Г. Штейнталь вважали мову «першим проявом» народного духу, хоча і не єдиним. Серію досліджень мови як одного з конкретних елементів народної психології продовжив В. Вундт. М. Хайдегер стверджував, що для людини світ її рідної мови – це «дім буття», «найінтимніше лоно культури». М. Унамуно писав, що мова – це кров духу [1, с. 43].

В українській науці та літературі до мови ставилися як чи не до найбільшої святості. З часів М. Костомарова і П. Куліша поширеними є твердження типу: мова – головна ознака нації, а, отже, і найважливіша заповідь її існування. Істинна любов до своєї країни немислима без любові до своєї мови. Людина, байдужа до рідної мови, – дикун. Вона

шкідлива за самою своєю суттю, оскільки її байдужість до мови пояснюється повною байдужістю до минулого, теперішнього і майбутнього свого народу [3, с. 59 – 60]. Найбільш радикально висловлює цю думку відомий педагог К. Ушинський: «...Доки жива мова народна в устах народу, доти живий і народ...Вимерла мова в устах народу – вимер і народ». Але ця думка є вже занадто однобічною, адже життєздатність народу залежить ще й від багатьох інших факторів. Цю думку варто сприймати як гіперболізовану і невідривну від конкретних історичних етапів українського етногенезу.

І. Франко розглядав українську мову як важливий чинник духовного розвитку народу, національного самоусвідомлення, самоідентифікації. Утвердження національної самодостатності зрештою починається з віри в «культурну будучину України як окремого етнічного організму з окремою мовою й письменством» [7, с. 144]. І. Франко виступав поборником думки, що загальноукраїнська літературна мова відіграє провідну роль у формуванні української нації.

У кінці XIX століття О. Потебня утверджував психологічну, а не соціальну основу етнічної спільності. Поняття «народність» визначається у нього насамперед мовою [5, с. 31].

І. Огієнко вивчав і досліджував мову в широкому контексті культурологічних, літературознавчих, етнографічних, релігієзнавчих студій. Визначаючи самобутній характер кожного народу, властиве йому відмінне світобачення, світосприйняття, учений своїми численними працями стверджував думку про те, що окрема мова є ознакою окремого народу, а кожен окремий народ має оригінальну, своєрідну культуру.

За оцінкою І. Огієнка, «мова – це наша національна ознака, в мові наша культура, ступінь нашої свідомості. Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національного організування. Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... І поки живе мова – житиме й народ як національність» [4, с. 239 – 240]. Дослідник одним з перших показав роль української мови як виразника душі нації, як певного органу культури, традиції. Саме через мову зрештою визначається психічний стан, «інваріант» національного характеру українця. І поки жива мова – житиме народ, а що найголовніше – його національна «окремішність» [2, с. 419 – 420].

Відомий мовознавець і лінгводидакт сучасності В. Кононенко зазначає, що своєрідність «мовної особистості» визначається мовою, якою вона користується, національний характер формується як через національну мову, так і через спільність історичного досвіду, етнокультурних традицій, з орієнтацією на той національний ідеал, що створило українство впродовж свого існування в часі і просторі. Звернення до мовної особистості в її національній самодостатності й самоідентифікації дає новий поштовх і вносить суттєві корективи в процес вивчення рідної мови. На мотиваційному рівні мовленнєвої діяльності виявляють себе прагматичні, індивідуальні потреби й ціннісні

орієнтації особистості в їх національній специфікації. Звідси видно, що мова займає важливе місце в структурі особистості людини і тісно взаємопереплетена з іншими її елементами [2, с. 428].

Мета українського національного виховання – створення національного типу особистості, виховного ідеалу – гармонійної й усебічно розвиненої людини – українця з багатогранними знаннями, глибокою національною самосвідомістю, високими інтелектуально-творчими, духовно багатими й естетичними якостями, патріотичними почуттями та працьовитістю. Цей ідеал базується на засадах народних чеснот українців і християнської моралі, позитивних героїв літописних творів княжих часів, педагогічній думці України від «Повчання дітей» Володимира Мономаха до «Виховного ідеалу» Григорія Ващенка. Пріоритетним напрямом процесу виховання юного громадянина України є формування й розвиток у молоді національної самосвідомості, яку можна формувати і розвивати такими методами як лекція, бесіда, диспут, метод прикладу.

Найчастіше використовуваним є метод бесіди. Результативність бесід залежить від уміння педагога захоплено подати інформацію, зацікавити нею школярів, студентів. Темі для таких бесід різноманітні. Але найбільш ефективними для формування національної самосвідомості є героїчні. Як писав О. Сухомлинський, ідея вірності Батьківщині стає переконанням, коли вона постає перед дитиною в ореалі героїчного. Тому варто вдаватися до бесід про видатних борців за незалежність України (П. Сагайдачного, Б. Хмельницького, І. Виговського, І. Мазепу, П. Полуботка, П. Калнишевського), народних героїв (С. Наливайка, І. Сірка, О. Довбуша, І. Богуна та інших), наводити приклади самовідданого служіння Україні, яких немає в підручниках.

Ефективним є також метод лекції, завдяки якій учні засвоюють знання про Україну (економічні, правові, моральні, культурологічні, історичні, етнопедагогічні тощо), що є необхідним компонентом національної самосвідомості.

Ці знання варто інтегрувати в чітку систему і подавати молоді у певній послідовності й наступності. Цьому може сприяти групування матеріалу блоками:

- 1) етногенез українців;
- 2) їхня мова;
- 3) історія;
- 4) матеріальна культура;
- 5) духовна культура;
- 6) особа як представник народу та ін.

Кожен такий блок становить основу, яка групує всі інші розрізненні знання. Ці блоки найдоцільніше оформити у вигляді нарисів – розповідей, що в сукупності складатимуть своєрідну хрестоматію для педагога, вихователя, яку можна використати під час вивчення тої чи тої теми, на конкретному занятті, уроці. «Якщо ви бажаєте бути володарем

юних душ, якщо прагнете, щоб серця учнів були відкриті до вашого слова, – звертався до вчительства В. Сухомлинський, – створіть свою хрестоматію громадянського виховання».

Зміст цих нарисів-розповідей має внутрішньо сприйматися учнями, викликати у них роздуми і переживання.

Величезну роль у формуванні національної самосвідомості, громадянської позиції учнів відіграють диспути – як спонтанні, викликані якимись суспільними подіями (повідомленнями засобів масової інформації і т. п.) і спеціально організовані. Їх треба детально готувати, визначити тему, заздалегідь поставити питання, які обговорюватимуться, з тим, щоб студенти опрацювали відповідні інформаційні джерела, продумали свої виступи.

Національне виховання також сприяє формуванню національного мислення, національного характеру й темпераменту, народної моралі й етики, народної естетики, народної правосвідомості, національної свідомості та самосвідомості. Отже, формування національної самосвідомості в кожній людині здійснюється в тісному взаємозв'язку з формуванням інших громадських рис особистості, які є результатом національного виховання. А воно являє собою систему, яка створювалася протягом віків самим народом. Система поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв, покликаних формувати світогляд та цілісні орієнтації молоді, передати їй національний досвід, надбання попередніх поколінь.

Завдяки національному вихованню в молоді найповніше реалізуються природні нахили, формується національний склад мислення, психіки, національний характер і світогляд.

Отже, йдеться про необхідність систематичного й цілеспрямованого виховання національного типу особистості, формування в неї національної свідомості та самосвідомості, чим досягається духовна єдність поколінь, наступність національної культури і безсмертя нації [6, с. 59].

Тож мова є провідним чинником формування національної ідентичності. Мова є носієм суспільної свідомості, способом вираження самосвідомості особистості, передачі від покоління до покоління й зберігання інформації. Знаки конкретної мови слугують своєрідними «знаряддям», оперуючи якими суб'єкт формує свій внутрішній світ, основними одиницями якого стають значення і смисли. Вони відіграють головну роль при утворенні міжфункціональних зв'язків між мовленням і самосвідомістю. Мова формує відповідне світобачення і спосіб мислення її носіїв.

### **Список використаної літератури**

- 1. Данилюк І.** «Мовні конфлікти» та конструювання етнічної і національної ідентичності / І. Данилюк. // Соціальна психологія. – 2005. – № 3 (11). – С. 43 – 51.
- 2. Кононенко В. І.** Мова. Культура. Стиль : збірник статей. / В. І. Кононенко. – К., Івано-Франківськ, 2002. – 460 с.
- 3. Костомаров М.** Дві руські народності / М. Костомаров // Українська

мова і література в школі. – 2002. – № 1. – С. 58 – 62. **4. Огієнко І.** Українська культура. / І. Огієнко. – К., 1988. – С. 239 – 240. **5. Потебня А. А.** Мысль и язык. / А. А. Потебня. – К. : СИНТО, 1993. – 192 с. **6. Словарь** психолога-практика / Сост. С. Ю. Головин. – Минск : Харвест, 2003. – 976 с. **7. Франко І.** Зібрання творів : у 50-ти т. – К., 1976–1986. – Т. 36. – С. 144.

**Мордовцева Н. В. Вплив мови на формування національної свідомості молоді України**

У статті розкрито особливості формування національної свідомості молоді України у процесі вивчення рідної мови з погляду вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема Г. Ващенко, В. Вундта, В. Кононенко, М. Костомарова, П. Куліша, М. Лацаруса, І. Огієнка, О. Потебні, В. Сухомлинського, М. Унамуно, К. Ушинського, І. Франка, М. Хайдегера. Виявлено найбільш доцільні методи та прийоми в роботі педагога з визначеної проблеми, серед яких метод бесіди, диспути та блочна побудова матеріалу, які викладач має готувати заздалегідь. Проаналізовано та узагальнено основні причини низької самосвідомості юнацтва. Визначено мету українського національного виховання, яка полягає в створенні національного типу особистості, виховного ідеалу – гармонійної й усебічно розвиненої людини – українця з багатогранними знаннями, глибокою національною самосвідомістю, високими інтелектуально-творчими, духовно багатими й естетичними якостями, патріотичними почуттями та працьовитістю.

*Ключові слова:* національна свідомість, мова, мовлення.

**Мордовцева Н. В. Влияние языка на формирование национального самосознания молодежи в Украине**

В статье раскрыты особенности формирования национального сознания молодежи в процессе изучения родного языка с точки зрения отечественных и зарубежных ученых, в частности Г. Ващенко, В. Вундта, В. Кононенко, Н. Костомарова, П. Кулиша, Н. Лацаруса, И. Огиенко, А. Потебни, В. Сухомлинского, Н. Унамуно, К. Ушинского, И. Франко, М. Хайдегера. Выявлены наиболее целесообразные методы и приемы в работе педагога по определенной проблеме, среди которых метод беседы, диспуты и блочное построение материала, преподаватель должен готовить заранее. Проанализированы и обобщены основные причины низкого самосознания юношества. Определена цель украинского национального воспитания, которая заключается в создании национального типа личности, воспитательного идеала – гармоничного и всесторонне развитого человека – украинца с многогранными знаниями, глубоким национальным самосознанием, высокими интеллектуально-творческими, духовно богатыми и эстетическими качествами, патриотическими чувствами и трудолюбием.

*Ключевые слова:* национальное сознание, язык, речь.



**Mordovtseva N. V. The Impact of Language on the Formation of National Consciousness of Youth in Ukraine**

The article deals with the peculiarities of the national consciousness formation of young people during native language learning from the point of view of Slavonic and European researchers (H. Vashchenko, V. Wundt, V. Kononenko, N. Kostomarov, P. Kulish, N. Lazarus, I. Ogienko, A. Potebnja, V. Sukhomlynsky, N. Unamuno, K. Ushynsky, I. Franko, M. Heidegger. The most appropriate methods and techniques in the work of a teacher on particular problem have been identified (method of conversation, disputes, block construction of material must be prepared by a teacher beforehand). The main reasons for low consciousness of young people have been analyzed and summarized. The role of Ukrainian national education has been identified that lies in the creation of a national type of personality, educative ideal – harmonious and developed person – Ukrainian citizen with multifaceted knowledge, deep national consciousness, high intellectual, creative, spiritually rich and aesthetic qualities, patriotism and diligence.

*Key words:* national consciousness, language, speech.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.

УДК 316.46:378.18.014.553

**В. П. Мороз**

**МОДЕЛЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ  
ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ  
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ  
СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

Досліджуючи тему «Організаційно-педагогічні умови формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування», нами вже було науково обґрунтовано та розроблено ці умови та представлені в попередніх публікаціях. До них увійшли:

- створення виховного простору, що передбачає забезпечення сприятливих умов для розвитку особистості в процесі діяльності органів студентського самоврядування, системне і комплексне формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів, пролонгований контроль процесу формування формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів, підвищення управлінської компетентності керівників органів студентського самоврядування;